

A dániai zsidók megmentésének 70. évfordulója – megemlékezés

2013. december 9. 11 óra, Holokauszt Emlékközpont

Prof. Dr. Szita Szabolcs beszéde

Excellenciás hölgyek és urak, igen tisztelt vendégeink!

A második világháború idején az európai zsidóságot sújtó rettenetes pusztulás az emberiséget, az emberséget, az európai kultúrát mélyen sebző, addig ismeretlen csapás volt. Hat millió zsidó áldozatot követelt, felfoghatatlan veszteséget jelent.

A megtervezett, iparszerű népiirtás iszonya, felejthetetlen tényei máig vérző sebek. Visszavisszatérőleg foglalkoztatják a világot. Mindettől elválaszthatatlan, hogy az üldöztetés idején életeket védő mentési esetek, egyéni vagy csoportos oltalmazási akciók is történtek. Ezekről napjainkban is új adatok, felejthetetlen történetek kerülnek napvilágra. Meglepetést, helyenként növekvő figyelmet váltanak ki, mert sokáig, akár hosszú évtizedekig a homályban maradtak. Ám az idő előre haladtával sem évültek el. Ellenkezőleg.

Kitűnt, hogy az egyéni humanitárius, szolidáris kiállások - az új kihívások, az agresszió, az ún. etnikai tisztogatások a terrorizmus és a globalizmus aggasztó jelenségeinek térhódítása idején is - biztos erkölcsi példát, civil kurázsit, összességében pedig nemzeti becsületet jelenítenek meg. 1993-tól világszerte elismerő figyelmet, nagy visszhangot váltott ki *Steven Spielberg* alkotása. A *Schindler listája* c. fordulatos film *Oskar* és *Emilie Schindler* embermentő akciójáról készült. Ezeregyszáz zsidó menekítésének valós történetét örökítette meg.

Az európai embermentést, a történelmi felelősséget vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a statisztikákra tekintve az életmentők száma elvész a gyilkosság tengerében. Ám ha a bujtatási, mentési akciókat az erkölcsi értékekkel mérjük, fontosságuk felmérhetetlen, mert bennük az emberiségbe vetett hitet, az életben nélkülözhetetlen remény megnyilvánulásait találjuk meg. Bizonyítják, hogy a világban nem csak a Rossz, a gonoszság létezik. A Jó is megmutatkozik, még a legborzalmasabb körülmények között is.

Sajnálatos, hogy a Kárpát-medence szűkebb és tágabb térségében a nemzeti önismeretből, a közgondolkodásból érezhetően hiányzik a háborús üldöztetéskor a zsidókat önzetlenül, sok kockázattal mentő emberek helytállásának ténye. Pedig itt vannak köztünk. Fontos, hogy a Magyar Köztársaság *Bátorság Érdemjelet* alapított és adományoz, így az Izraelben elismert magyar embermentők jogosan veszik át a magyar állam kitüntetését is.

Meggyőződésünk, hogy a világban a 22 000-nél több Igaz Ember története sokféle példát, szilárd erkölcsi értékeket közvetít, az emberszeretet kiemelkedő jeleit jeleníti meg. A tanúkkal bizonyított egyéni vagy társas mentések, nagy kockázattal, leírhatatlan izgalommal megvalósult

akciók különös értéke, hogy a sommás, *évtizedekig hangoztatott elmarasztalásokat, az általánosítást hiteltelenítik*. Az esetek kapcsán feltárt új tények a háborús évek valóságosabb képének kimunkálásához is támaszt jelentenek.

Az Igaz Emberek ügyében figyelemre méltó, hogy az erkölcsös, a másért is kockázatot vállaló nők és férfiak példája máig hat. Évtizedek múltán sem fakult meg. Világszerte tartós *Raoul Wallenberg* svéd követségi titkár kultusza. Őt az USA – többek között – posztumusz állampolgársággal ismerte el. (Helytállását emléktáblával örökítették meg több országban, köztük Szlovákiában Érsekújvárott, emlékművel Pozsonyban, pedig egyik városban sem járt!) Példás gyakorlat, hogy Budapesten iskola viseli a háborús embermentő Wallenberg, *Valdemar Langlet*, *Giorgo Perlasca* és a Szentszék budapesti követségén 1944 fáradhatatlanul tevékeny *Gennaro Verolino* nevét.

A háború idején bezárkózott, elutasító menekültpolitikát folytatott Svájc immár nagyra értékeli a humánus lovagjait. Politikusai – nehéz szembesülés után, az elődök politikáját elvetve – a zsidó önvédelmet, a cionista ellenállást támogató *Carl Lutz* Budapesten dolgozó alkonzult, máskor, a menekülteket és a pannonhalmi főmonostort oltalmazó *Friedrich Bornt* említik visszatérően példaként. Újabban számos adatot tártunk fel *Eduard Benedikt Brunschweiler* zsidó gyermekeket és anyákat védelmező tevékenységéről is.

Lutz helytállását 2010-ben emléktáblával ismerték el Washingtonban. Az ünnepélyes avatáson *Martonyi János* magyar külügyminiszter kijelentette, hogy a tábla mementó. Bizonyítja, hogy a „*legbátrabbak eredményesen tudtak ellenállni a gyűlölet erejének*”. Budapesten a dunai alsó rakpartok egy-egy szakaszát háborús embermentőkről nevezték el. A budai oldalon a névadók: *gróf Esterházy János, Slachta Margit, Angelo Rotta, Sztehlo Gábor, Friedrich Born, Raoul Wallenberg, Valdemar és Nina Langlet*, a pesti oldalon pedig *Carl Lutz, idősebb Antall József, a skót Jane Haning és Salkaházi Sára*.

Ausztriában, Németországban az Igazakról több könyv jelent meg, ezek kiadója állami intézmény. (A kilencven osztrák zsidómentőről a bécsi külügyminisztérium angolul is kiadott kötetet, a német eseteket – többek között - a neves *Martin Gilbert* dolgozta fel.) Berlinben a *Stille Helden* (Csendes hősök) emlékhelyén *Prof. Dr. Johannes Tuchel* vezetésével a német embermentők tettei, a nyilvánosság elé bocsátott adatok érhetőek el. Az érdeklődők, iskolai osztályok digitalizált, hiteles dokumentumok révén ismerhetik meg a zsidók mentésének egykori színhelyeit, eszközeit és módszereit, a sokféle emberi sorsot, egyedi történetet.

Svájcban a külügyminisztérium „történelmi szolgálatot” létesített. *Dr. Francois Wisard* jogász-történészt bízta meg a mentési esetek feltárásával, dokumentált kötetben való megörökítésével. Az erkölcsileg kitért svájci polgárok védőakcióinak az oktatásban való feldolgozása állami program. Franciaországban *Jacques Chirac* államfő 1995-ben elsőként ismerte el a francia állam felelősségét a hetvenötezer franciaországi zsidó halálában. A tényt nem engedte elhallgattatni,

visszatérően foglalkozott vele. A holokauszt tagadását „*a gondolkodás rákjának*” nevezte. 2007 januárjában ünnepélyesen felavatta a *Panthéonban*, a francia nemzet halhatatlanjainak emlékhelyén a franciaországi Igazak - ekkor 2725 személy nevét megörökítő - emléktábláját.

A Szlovák Köztársaságban 2003-tól az Oktatási Minisztérium rendeletére a holokauszt és a rasszizmus áldozatainak emléknapján, szeptember 9-én a tanintézetekben országszerte megemlékezést tartanak. Zólyom városban (Zvolen) széles összefogással a *Nemeslelkűek Emlékparkját (Pamätník Park Ušlachtilych Duši)* építették ki. Besztercebányán a fajüldözés áldozatául esett romák tiszteletére emlékkövet állítottak.

Az utóbbi évek változásaival együtt Közép-Kelet-Európa országaiban a vészorszak, benne a háborús embermentés történeti feltárásában eltérő állapotokkal találkozunk. Lengyelország némileg kivétel, ahol – többek között - az *idősebb Antall Józseffel* a zsidók (főleg gyermekek) mentésében együttműködő, a Mauthausenben 1944 nyarán megölt *Henryk Slawikot* tartják a nemzeti hősök közt nyilván.

Magyarországon a háborús embermentés története megjelent az oktatásban. Több emlékezetes esetről az iskolai tanításban és nevelésben, az erkölcsi tartás erősítésében hasznosítható érdekes és megindító dokumentumfilmek készültek. Fontos momentum, hogy a magyar zsidókat megsegítő, oltalmazó akciókban svéd, svájci, osztrák, skót személyeket, portugál, spanyol és román diplomatákat is találunk. Tevékenységük megismertetése, méltatásuk nemzetközi kapcsolatainkat erősíti. Kiemelkedő (a sajnos elfeledett) példa *Komor Pál* volt magyar diplomata leleményes emberi helytállása. Az 1930-as és 1940-es években Sanghajban tizenötezernyi német és osztrák zsidó menekülésének aktív segítője volt. Tevékenységéért japán fogságot szenvedett.

Sokat segítettek a hajszolt, menekvést kereső zsidóknak a franciaországi magyar protestánsok (*Église Protestante Hongroise en France*). A párizsi magyar misszió vezető lelkésze, *Kulifay Imre* és felesége, a református presbiterek habozás nélkül tették a dolgukat. A mentés méreteiről és részeseiről a háború idejéről fennmaradt anyakönyv bejegyzései tanúskodnak.

A valós nemzeti önbecsülés és önismeret fejlesztésében elengedhetetlen, hogy az üldözöttek mentéséről, a Világ Népeinek Igazairól a közvélemény és a felnövekvő nemzedékek sokkal több ismeretet kapjanak. Meggyőződésem, hogy ebből a célból (a rendelkezésre álló adatok és tények, részben kiegészítő kutatás alapján) még több oktatási anyagra van szükség, melyek bizonyítják, hogy *az európai társadalmakban a kirekesztő törekvések, az uszítás, a gyűlölet ellenében mindenkor jelen volt, sőt érvényesült erkölcsi ellenállás, emberi helytállás.*

Igen tisztelt Excellenciás hölgyek és urak, kedves vendégeink!

Mai rangos összejövételünk azt közvetíti, hogy a társadalmi összefogás gyönyörű eredménye, a dán zsidók svéd együttműködéssel történt 1943 őszi megmentése *emlékezetes, európai rangú példa*. Bizonyítja, hogy a nehéz, szinte kilátástalan helyzetekben, a parancsok ellenében is

lehetett nemet mondani, emberéletek ezreit megmenteni. Intézményünkben Bulgária köztársasági elnökének jelenlétében kiállítással, rangos rendezvénnyel már megemlékeztünk a bulgáriai zsidók nagy részének megmentéséről. Ma pedig örömmel idézzük fel, hogy 70 éve Dániából három hét alatt 7200 dán zsidó személy és 700 nem zsidó rokonuk jutott át a fenyegető deportálás elől egy tengerszakaszon a biztos menedékbe, Svédországba.

A máig érvényes tényeket vizsgálva a dánok embersége, a svéd polgárok befogadó magatartása *európai érték. Valós kép, kiemelkedő példa* a népek, nemzetek erkölcsiségéről; a humanitárius gondolkodás és kiállás megbecsüléséről, a civil kurázsi fölényéről a kirekesztés, az üldöztetés és a modernkori barbarizmus felett. Bízunk benne, hogy felidézése, mai közös méltatása a társadalmi szolidaritás növelésének, az emberszeretetre, egymás jobb megértésére, a vallási, etnikai toleranciára való nevelésnek egyik emelője lehet.

Tisztelet az embermentőknek, az emberséges embereknek! Köszönöm, hogy Dánia budapesti nagykövetsége a megemlékezésre intézményünket választotta.